

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ У РІЗНОВІКОВИХ ГРУПАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу

Спеціальності 012 Дошкільна освіта

Освітньо-професійної програми

012 «Дошкільна освіта»

Терьохіна Аліна Романівна

Керівник к.п.н. Казаннікова О.В.

Рецензент психологиня ЗДО № 10 санаторного типу

Херсонської міської ради

Завродня О. М.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1	7
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ДИТИНСТВІ	7
Психічний та особистісний розвиток в дошкільному дитинстві	7
1.1 Соціальна ситуація розвитку дітей раннього та дошкільного віку	11
1.3 Взаємодія дітей дошкільного віку у різновіковій групі ЗДО.....	15
Розділ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДИТИНСТВІ	23
2.1 Характеристика процедури та методів дослідження умов соціалізації дитини у змішаних вікових групах.....	23
2.2 Аналіз результатів констатувальної діагностики	27
2.3. Психолого-педагогічні засоби соціалізації дітей в різновіковій групі в закладі дошкільної освіти в умовах війни.....	30
Висновок.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ	43
Додаток А	43

ВСТУП

Тема соціалізації дітей у різновікових групах закладів дошкільної освіти набуває особливого значення в умовах війни в Україні. Воєнні дії значно вплинули на всі аспекти життя, зокрема на освітню систему та виховання дітей дошкільного віку. Через переміщення сімей, руйнування інфраструктури, втрату стабільності та безпеки, діти опинилися у нових складних умовах, де їхня соціальна адаптація стає критично важливою для збереження емоційного і психологічного благополуччя.

В умовах війни соціалізація перетворюється на не лише педагогічну, а й психологічну проблему, оскільки зміна соціальних зв'язків, середовища та постійний стрес значно ускладнюють процес адаптації. У цьому контексті різновікові групи в ЗДО можуть відігравати ключову роль у підтримці та розвитку дітей, надаючи їм можливість навчатися комунікації, співпраці та взаємодії з дітьми різного віку, що особливо важливо під час кризи [2].

Таким чином, дослідження соціалізації дітей у різновікових групах має не лише теоретичну цінність, але й практичне значення для сучасної української освітньої практики.

Покращення результативності освітньої системи через реформування галузі відповідно до законів України «Про дошкільну освіту», «Про захист дитинства» та «Базового компонента дошкільної освіти в Україні», а також її побудова на принципах гуманізму потребують аналізу низки психолого-педагогічних питань, серед яких актуальною є проблема соціальної поведінки дітей. Вона є важливою умовою існування дитини, без якої неможливий повноцінний розвиток не тільки окремих психічних функцій, процесів і рис, а й формування особистості в цілому.

Дитинство є ключовим етапом у житті особистості, оскільки від нього залежать подальші етапи розвитку дитини. Багато наукових досліджень різних епох підтверджують широкі можливості дитячого періоду, тому основне психолого-педагогічне завдання полягає у створенні необхідних умов для стимулювання та спрямування розвитку індивідуальності.

Більшу частину життя людина проводить у суспільстві, взаємодіючи з іншими його членами. Велике значення має її позиція в групі та особливості спілкування, які впливають на процес формування особистості.

У багатьох дослідженнях сучасних науковців (Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Н. Ватутіна, Т. Жаровцева, Л. Карнаух, О. Кононко, Т. Поніманська, Н. Рогальська, Т. Степанова, О. Трифонова та ін.) наголошується значення закладу дошкільної освіти як інституції соціалізації, де створено умови для особистісного та соціального розвитку дітей, знайомства з соціальним середовищем, освоєння та засвоєння ними норм поведінки, соціальних відносин і соціального досвіду.

Проблему взаємодії дітей різного віку в процесі спільної діяльності та її вплив на загальний розвиток досліджували такі науковці, як В. Нечаєва, Л. Пеньєвська та інші. Ефективність впливу вихователя на дошкільнят через старших дітей вивчали І. Дьоміна та інші. Розвиток мовлення дітей і їхньої мовленнєвої взаємодії досліджували А. Богуш, Н. Гавриш, О. Трифонова, О. Ушакова.

Дослідження вчених показали, що різновікова дитяча спільнота має більший потенціал для соціального та особистісного розвитку дошкільнят порівняно з одновіковим оточенням. Аналіз наукових джерел підтвердив, з одного боку, важливість проблеми соціалізації дітей у різновікових групах дошкільного закладу, а також потребу вивчення процесів, що відбуваються в таких дитячих колективах. З іншого боку, очевидною є недостатня теоретична та методична розробка педагогічної підтримки соціалізації дітей у різновікових групах дошкільних установ.

Актуальність роботи полягає у визначенні специфіки взаємозв'язку соціалізації та процесу розвитку психіки і становлення особистості дитини в умовах різновікової групи ЗДО

Об'єкт дослідження: соціалізація дітей в умовах різновікових груп ЗДО.

Предмет дослідження: Особливості соціалізації дітей в різновікових групах ЗДО в умовах війни

Мета дослідження – визначити специфіку соціалізації дітей у різновіковому середовищі закладу дошкільної освіти.

Згідно з метою, сформульовані **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати особливості психічного та особистісного розвитку в дитинстві.
2. Охарактеризувати специфіку соціальної ситуації розвитку дітей раннього та дошкільного віку.
3. Визначити особливості взаємодії дітей раннього і дошкільного віку в умовах різновікової групи ЗДО.
4. Експериментально дослідити особливості соціалізації дітей в умовах різновікових груп у закладі дошкільної освіти.
5. Охарактеризувати методи соціалізації дітей в різновікових групах та перевірити їхню ефективність у дошкільному закладі.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали загальнотеоретичні положення науки психології про суть особистості, закономірності її розвитку та становлення (К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн); уявлення про спілкування як основний фактор психічного розвитку (С.Л. Рубінштейн, А.Б. Добрович, Г.А. Андреева); положення про особливості та значення спілкування в дитинстві (Л.М. Проколієнко, М.І. Лісіна, Л.Н. Галігузова, Я.Л. Коломенський); дослідження специфіки взаємодії дітей з однолітками (Ю.О. Приходько, Є.В. Суботський, В.К. Котирло та ін.).

Методи дослідження. Для вирішення завдань, які були поставлені в роботі, а також для досягнення мети, у дослідженні були використані загальнонаукові методи теоретичного рівня (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення науково-теоретичних і емпіричних даних), методи емпіричного дослідження (бесіда, анкетування, соціометричне дослідження).

Практична значимість роботи полягає у виявленні особливостей впливу групи дошкільного закладу на психічний і особистісний розвиток дитини. Отримані результати дослідження можуть бути застосовані педагогами в навчальному процесі в умовах дошкільного навчального закладу.

Апробація. Результати дослідження були обговорені та затверджені на засіданні кафедри дошкільної та початкової освіти педагогічного факультету Херсонського державного університету, була написана та опублікована стаття на тему «Соціалізація дітей у різновікових групах»

Структура роботи. Дослідження містить вступ, два розділи, висновки, перелік використаних джерел та додатки. Основний зміст роботи викладено на 43 сторінках.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ В ДИТИНСТВІ

Психічний та особистісний розвиток в дошкільному дитинстві

Дитинство – це етап, який триває від народження до соціальної та психологічної зрілості; це час формування дитини як повноцінного члена суспільства. У сучасній психології цей період охоплює від народження до початку навчання в школі.

Від народження до початку навчання в школі дитина досягає значних успіхів у психічному та особистісному розвитку, і саме цей період визначає подальший розвиток людини. Протягом цього часу вона проходить відносно самостійні та різноманітні за тривалістю етапи: новонародженість, етап немовляти, раннє дитинство та дошкільний вік [5 с.125].

В умовах культурного та духовного відродження України освітня система потребує вдосконалення процесу соціального становлення дітей дошкільного віку. Розвиток дитини в умовах взаємодії з соціальним оточенням розглядається як саме процес і результат її соціалізації. Цей процес відбувається як через стихійну взаємодію дітей із соціальним середовищем, так і в ході контрольованого впливу соціальних інститутів та агентів соціалізації [19 с.21].

Дитинство відзначається надзвичайно інтенсивним розвитком дитячого організму, зокрема швидким зростанням мозку. Період активного розвитку вищих відділів нервової системи є критично важливим. Дослідження свідчать, що найбільш ефективний час для впливу на формування психіки та виховання настає, коли відповідні функції перебувають у стадії дозрівання [16].

Цей етап розвитку є надзвичайно вразливим до конкретних впливів оточення. Етап життя від народження до початку школи є найоптимальнішим часом для освоєння навичок ходіння, первинного оволодіння мовленням і формування базових емоційних уподобань. Саме в цей час закладаються та формуються основи всіх психічних якостей особистості, пізнавальних процесів та різних видів діяльності. Інформація, яку дитина отримує в цьому віці, служить міцною основою для її подальшого розвитку [21 с.63].

Ранній вік є одним з найзначніших етапів у житті дитини. Цей період характеризується формуванням основних життєвих навичок, таких як ходіння, предметна діяльність і мовлення. Завдяки цим навичкам дитина починає самостійну взаємодію з зовнішнім світом. У цей час предметна діяльність стає домінуючою, впливаючи на всі аспекти психіки дітей і формуючи їхнє спілкування з оточуючими. Важливою рисою мислення дитини в цьому віці є його синкретизм (недостатня диференціація), тому дорослі повинні надавати підтримку, яка допомагає аналізувати та виділяти окремі деталі в ситуації. Завдяки цьому дитина зможе розрізняти основні і другорядні елементи [30 с.103].

Ранній вік є критично важливим для розвитку мовлення, адже засвоєння мови відбувається з максимальною ефективністю. Під час спільної діяльності з дорослими діти поступово починають розуміти зв'язок між словами і реальними об'єктами, що вони позначають. Взаємодія з дорослими, а також спільні предметні активності можуть значно прискорити і покращити психічний розвиток дітей. Спілкування з дорослими також має велике значення для формування особистості малюків у цьому віці [33 с.89].

Важливою рисою цього вікового періоду є нестабільність емоційної сфери дитини. Її почуття та емоції, що відображають ставлення до предметів і людей, ще не мають фіксованого характеру і можуть змінюватися в залежності від обставин [1 с.74-78]. Наприклад, якщо дитина зацікавлена в забороні, коли з'являється новий позитивний стимул, або не реагує позитивно на нову іграшку, це може свідчити про проблеми не тільки в розвитку емоційної сфери, але й в загальному психічному розвитку. Для нормального психічного розвитку дітей раннього віку важливо, щоб вони мали близькі емоційні зв'язки з дорослими. Взаємодія з дорослими стимулює розвиток соціальних емоцій у малюків, які формуються на основі відносин у родині та атмосфери сімейного життя [14 с.23].

Період раннього дитинства є важливим етапом, оскільки в цей час відбувається перехід від природного до соціального розвитку, що створює умови

для формування особистості та суб'єкта діяльності. У дітей цього віку спостерігається активний розвиток психічної діяльності [15 с.47].

Протягом всього дошкільного дитинства триває активне дозрівання організму дитини, що створює умови для розвитку більшої самостійності та засвоєння нових форм соціального досвіду через виховання та навчання. Під кінець раннього віку у дітей виникає бажання увійти у світ дорослих, що призводить до виникнення нового провідного виду діяльності – гри. Під час гри діти освоюють різноманітні види діяльності, а також набувають позаситуативно-пізнавальних і позаситуативно-особистісних форм спілкування з дорослими [7].

Взаємодія з дорослими продовжує залишатися ключовим чинником у психічному розвитку дитини. Стосунки з дорослими змінюються, набуваючи нових форм: спільні дії поступово трансформуються у самостійне виконання доручень дорослого. Дитина починає виконувати елементарні обов'язки. Однією з істотних рис дошкільного віку є формування різноманітних стосунків з однолітками та створення дитячих груп. Внутрішнє сприйняття дошкільника щодо інших людей визначається усвідомленням свого «Я» та своїх дій, а також великим інтересом до світу дорослих, їхньої діяльності та взаємовідносин. Діяльність дитини набуває моделюючого характеру та реалізується в системі дитина-предмет-дорослий. Дитина активно засвоює уявлення про різноманітні властивості об'єктів та явищ, вчиться новим діям, які дозволяють їй більш повно і диференційовано сприймати навколишній світ [8 с.18-24].

Також активно відбувається ознайомлення з різними типами сенсорних еталонів та їх систематизація. Водночас дитина засвоює терміни, що позначають основні види властивостей предметів. У дітей у віці п'яти-шести років починають розвиватися перцептивні дії, які відповідають об'єкту. Основною характеристикою цих дій є їхня складність і залучення великої кількості рухів рецепторних систем.

Наочно-образне мислення активно розвивається і поступово переходить у образно-мовне. Це свідчить про те, що мислення стає більш самостійним, відокремлюється від практичних дій і перетворюється на розумову діяльність,

спрямовану на розв'язання пізнавальних задач. Пізнавальні процеси починають набувати довільного характеру і інтелектуалізуються. У дошкільному віці починає формуватися особистість, що тісно пов'язано з розвитком емоційно-вольової сфери, а також із формуванням інтересів і мотивів поведінки, які, в свою чергу, визначаються соціальним середовищем, зокрема характером взаємин з дорослими на цьому етапі розвитку. Дитина дошкільного віку починає відділятися від дорослих, усвідомлюючи себе як самостійну особу. У цей період його поведінка зорієнтована на дорослих, які слугують прикладом для наслідування. Ця орієнтація сприяє розвитку його довільності. Виникає новий тип поведінки, який можна назвати особистісним. Важливими новими елементами в особистості дошкільника є моральні принципи, організація мотивів, диференційована самооцінка та усвідомлення своєї ідентичності [12 с.230].

Об'єктами самосвідомості для дитини є різноманітні частини тіла, дії, мовленнєві акти, вчинки, переживання та особистісні характеристики. В процесі розвитку довільності психічних процесів виникає можливість їх усвідомлення, що формує базу для саморегуляції. Діти спочатку прагнуть самоствердження в очах дорослих, згодом — серед своїх однолітків, а з часом і у власному сприйнятті. У дошкільному віці формується або почуття ініціативи, або почуття провини. Рівень розвитку цих почуттів тісно пов'язаний із тим, наскільки успішно відбувається процес соціалізації дитини, які поведінкові норми їй пропонують та наскільки суворо дорослі контролюють їх виконання [22 с. 45].

Ключовим новоутворенням особистості дошкільника є нова внутрішня позиція, яка визначає рівень усвідомлення дитиною свого місця в системі соціальних відносин. Це формує готовність дитини до активної участі в суспільно важливій діяльності та процесі навчання [27 с.18].

Отже, дитинство – це етап, активного фізичного та психічного розвитку, протягом якого відбувається підготовка до дорослого життя. Динаміка психічного розвитку в цьому періоді характеризується найвищими темпами серед усіх вікових стадій, а також значною нерівномірністю і стрибкоподібністю.

Дитина володіє значним вродженим потенціалом для розвитку умовних рефлексів, реалізація якого залежить від соціального середовища. Її психічна та нервова діяльність демонструє високу пластичність, що має свої переваги (значна здатність до навчання і швидке освоєння нових навичок) і недоліки (нестабільність настрою, мінливість поведінки, ситуативність проявлення набутих навичок і умінь). Сенсомоторні запити, що виникають з орієнтувальних реакцій дитини, є ключовими чинниками, які стимулюють розвиток пізнавальних процесів та основи формування особистості. Значну роль у психічному розвитку дитини відіграє дорослий, який перебуває поруч.

1.1 Соціальна ситуація розвитку дітей раннього та дошкільного віку

Соціальна ситуація розвитку є критерієм вікової періодизації. Соціальна ситуація розвитку в дитинстві визначається активним спілкуванням й взаємодією з дорослими та однолітками. Взаємодія з дорослими відбувається на тлі зростаючої самостійності дитини та розширення його знань про навколишній світ [21 с.62].

Як зазначають науковці, після визначення соціальної ситуації розвитку, що існує до досягнення дитиною певного віку, необхідно вивчити, які новоутворення виникають у її житті в цій ситуації. За словами Виготського, процес розвитку головним чином полягає у виникненні нових елементів. Ці новоутворення формуються наприкінці кожного вікового етапу і є результатом розвитку, що відбувся протягом цього часу. Науковці акцентують увагу на важливості аналізу, в якому слід простежити шлях формування новоутворення, описати його та встановити взаємозв'язок між ним і подальшим розвитком дитини.

Соціалізація триває безперервно протягом життя дитини. Уявлення про суспільне оточення постійно збагачуються та поглиблюються, а навички і вміння взаємодії в соціумі розвиваються і стають більш різноманітними.

Дитина займає ключову позицію в структурі суспільних відносин. Перехід від одного етапу розвитку до наступного є, перш за все, зміною на новий, якісно

вищий і більш глибокий рівень взаємозв'язку з суспільством, частиною якого вона є і без якого не може існувати [24 с.245].

Термін «соціалізація» описує процес, у якому особа з певними біологічними задатками набуває необхідних для життя в суспільстві якостей [3 с.25].

Розширення та поглиблення соціалізації відбувається у трьох основних аспектах: діяльності, спілкуванні та самосвідомості. У сфері діяльності соціалізація пов'язана з освоєнням нових видів діяльності. У сфері спілкування вона сприяє розширенню кола знайомств, збагаченню змісту взаємодії, глибшому розумінню інших людей і розвитку навичок спілкування. Що стосується самосвідомості, соціалізація охоплює формування власного «Я» як активного суб'єкта дій, усвідомлення соціальної приналежності та ролі, а також розвиток самооцінки [1,с.35].

Основною характеристикою етапу розвитку та процесу соціалізації є соціальна ситуація розвитку, яка відображає взаємозв'язок між зовнішніми і внутрішніми умовами психічного розвитку. Соціальна ситуація розвитку складається з двох компонентів:

- 1) Визначені зовнішні умови, що охоплюють соціальне середовище та позицію дитини в системі суспільних відносин.
- 2) Внутрішні умови формування особистості, що залежать від зовнішніх факторів і характеризують внутрішню позицію дитини стосовно цих умов.

Взаємодія зовнішніх і внутрішніх чинників формує характерні психологічні особливості, властиві людям одного і того ж віку. Соціальна ситуація розвитку впливає на те, як дитина сприймає інших людей, предмети та речі, а також самоусвідомлення, визначаючи особливості розвитку всіх аспектів психіки [32 с. 53-55].

Матеріальні та духовні цінності, які сформувалися в результаті історичного розвитку людської цивілізації, передаються кожній дитині через взаємодію з дорослими під час соціально організованої пізнавальної та практичної діяльності. Однак не всі соціальні умови мають безпосередній вплив на

психічний розвиток дитини; лише ті умови, з якими вона взаємодіє, є значущими [29 с.14].

Соціальна ситуація розвитку в ранньому дитинстві має свої особливості. Дитина стає більш самостійною, але ще не здатна самостійно задовольняти свої життєві потреби, тому взаємодія з дорослим залишається важливим фактором її розвитку. У цей період соціальна ситуація проявляється через спільну діяльність дитини та дорослого, що виявляється в стосунках: дитина – предмет – дорослий. Основним видом діяльності стає предметно-маніпулятивна діяльність. Спілкування з дорослим виконує роль організації та є засобом для здійснення предметної діяльності, що впливає на психічний розвиток дитини [28 с.65-67].

Дошкільний вік є періодом формування нової соціальної ситуації розвитку, коли у дитини з'являються перші обов'язки. Її взаємини з дорослими змінюються: спільна діяльність поступово переходить у самостійне виконання доручень. Важливим аспектом цього віку стають також стосунки з однолітками, які впливають на процес розвитку. Особливості соціальної ситуації дошкільнят виявляються у специфічних для них видах діяльності, передусім у сюжетно-рольовій грі, що допомагає освоювати навколишній світ у доступній формі. Одним із головних чинників психічного розвитку залишається спілкування, яке є основою для розвитку людських психічних функцій, інтелекту та особистості [23 с. 45-47].

Основною потребою дитини дошкільного віку є прагнення бути повноправним членом суспільства, відчувати себе рівною дорослим. Однак через складність дорослого життя і власні обмежені можливості дитина не може реально включитися в нього. Саме в цьому полягає основна суперечність соціальної ситуації розвитку дошкільника — бажання бути подібним до дорослих, але неможливість повною мірою здійснити це бажання. Єдиною формою діяльності, що дозволяє дитині подолати цю суперечність, є сюжетно-рольова гра. У ній дитина приймає на себе роль дорослого, виконує певні суспільні функції та взаємодіє з іншими “дорослими”, навіть якщо вони не

присутні фізично. Рольова гра виступає ключовою діяльністю дошкільнят, спрямованою на освоєння предметної та соціальної реальності [32 с.8].

У соціальній ситуації розвитку дошкільника однолітки починають займати важливе місце: спілкування та стосунки з ними стають для дитини такими ж значущими, як і взаємодія з дорослими.

У дошкільному віці соціальна ситуація розвитку дитини стає складнішою та більш різноманітною, що змінює і поглиблює її стосунки з дорослими, які, як і раніше, залишаються важливими в її житті. Якщо на ранніх етапах розвиток зосереджувався навколо взаємодії з близькими людьми, то в дошкільному віці дитина починає входити у більш широкий соціальний світ. Спостереження за життям дорослих стає основою для її ігрової діяльності, де роль дорослого представлена опосередковано. Гра стає основною діяльністю, а спілкування з близькими дорослими набуває соціального змісту, підкріпленого новими потребами. Водночас дитина освоює нову сферу контактів — взаємини з однолітками [1 с.95].

У дошкільному віці внутрішня позиція дитини щодо оточення формується через усвідомлення власного Я, своєї поведінки та цікавості до світу дорослих. Соціальна ситуація розвитку в цьому віковому періоді визначається активним спілкуванням дитини як з дорослими, так і з однолітками.

Узагальнюючи вище викладене можна сказати, що однією з важливих ознак етапу дитячого розвитку є соціальна ситуація, яка відображає взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов. Під час взаємодії з соціальним оточенням дитина засвоює якості, необхідні для існування в суспільстві. Вплив на дитину мають тільки ті зовнішні умови, з якими вона активно вступає у взаємодію. Основні форми такої взаємодії — це спілкування з дорослими, однолітками та різні види діяльності.

Соціальна ситуація розвитку в ранньому віці характеризується спільною діяльністю дитини та дорослого на засадах співпраці, що проявляється в таких відносинах: дитина – предмет – дорослий. Основою спільної діяльності є засвоєння дитиною спеціальних способів використання предметів.

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці є ключовим чинником, що визначає процеси соціалізації та формування особистості дитини. У цей період взаємодія з дорослими та однолітками стає більш складною і різноманітною. Діти починають виконувати свої перші обов'язки, переходячи від спільної діяльності з дорослими до самостійного виконання завдань.

Особливу роль відіграє сюжетно-рольова гра, яка дозволяє дітям відтворювати доросле життя та освоювати соціальні ролі. Спілкування з однолітками набуває такої ж ваги, як і взаємодія з дорослими, що сприяє формуванню соціальної ідентичності та розвитку комунікативних навичок. Отже, соціальна ситуація розвитку в дошкільному віці забезпечує необхідні умови для всебічного психічного розвитку дитини через активну взаємодію з навколишнім світом.

1.3 Взаємодія дітей дошкільного віку у різновіковій групі ЗДО

Дитинство — це важливий етап психічного розвитку, що визначає початкове формування особистості. Відповідно до концепції дошкільного виховання та базового компонента дошкільної освіти, сучасний заклад дошкільної освіти має виконувати роль «інституту соціалізації». Його головне завдання полягає в тому, щоб забезпечити фізичну, психологічну та соціальну компетентність дитини у віці від народження до шести-семи років, допомогти їй адаптуватися до правил життя у суспільстві, сформувати ціннісні орієнтири, навчити навичок особистісного розвитку та забезпечити знаннями про основи життя. Це досягається завдяки зростаючій ролі дитячого колективу, особливо у старшому дошкільному віці, який відіграє важливу роль у процесі соціалізації.\

При дослідженні різних підходів до визначення спілкування, комунікативної діяльності та їх функцій і структури вказує на тісний зв'язок між розвитком мовлення та спілкування. Дитина, прагнучи задовольнити свою потребу у спілкуванні, використовує мовлення як головний засіб досягнення цієї мети. Цей взаємозв'язок є основою одночасного розвитку комунікативних і мовленнєвих навичок у дітей [10 с.144].

Розвиток особистості дитини нерозривно пов'язаний із соціалізацією — процесом, у якому дитина інтегрується в суспільство. Це включає в себе як засвоєння, так і активне відтворення соціального досвіду, що вимагає від дитини оволодіння навичками соціальної комунікації та використання мовних і немовних форм спілкування [33 с. 53-55].

Аналіз психічного і особистісного розвитку в дитинстві доцільно проводити в контексті рівня розвитку комунікації. Спілкування включає в себе як соціальний, так і предметний аспекти. Предметна діяльність (пізнавальна та практична) в основному формує інтелектуальну активність дитини, тоді як діяльність, спрямована на засвоєння норм і взаємин з іншими, сприяє її соціальній активності [17 с.86].

Основною характеристикою спілкування є можливість однієї людини відкривати свій суб'єктивний світ для іншої. Ця діяльність має надзвичайно важливе значення для дитини, яка починає пізнавати складний і різноманітний світ. Їй потрібно шукати відповіді на багато запитів і долати різноманітні труднощі, для чого не завжди вистачає особистих ресурсів, тому вона постійно звертається до дорослих і однолітків. Мотиви спілкування дитини обумовлені її основними потребами у нових враженнях (пізнавальні), активній діяльності (ділові), а також у визнанні та підтримці (особистісні).

У спілкуванні дорослі стимулюють пізнавальну активність дітей і допомагають їм відкривати навколишній світ. Взаємодія дітей з однолітками суттєво відрізняється від їхнього спілкування з дорослими. На думку М.І. Лісної, обидва типи взаємодії — з дорослими та ровесниками — є формами однієї комунікативної діяльності. Вони мають спільний об'єкт — іншу людину, партнера по спілкуванню, а результатом цієї взаємодії стає самопізнання і самооцінка через пізнання та оцінку партнера [18, с.19].

Взаємодія з іншими дітьми відрізняється відсутністю суворих правил, характерних для спілкування з дорослими. Через це діти вільніше себе почувають під час контактів з однолітками, і ці контакти є більш інтенсивними. Спілкуючись з ровесниками, діти отримують можливість самопізнання та

самооцінки у спільній діяльності. Спілкування з партнерами, рівними за статусом, створює сприятливі умови для вільного прояву творчих здібностей дитини без обмежувального контролю з боку дорослих. Взаємодія з однолітками сприяє розвитку ініціативності. У такому середовищі відбувається взаємовплив, тоді як у спілкуванні з дорослим дитина здебільшого виступає виконавцем, підпорядковуючись його вимогам. Дошкільники рідше проявляють альтруїзм щодо дорослих, менш агресивні й наполегливі в спробах взаємодіяти з ними, а свої вимоги та протидію частіше спрямовують на ровесників.

Таким чином, взаємодія з дітьми котрі ж старші або молодші є важливою, але недостатньою умовою для всебічного і гармонійного розвитку дитини. У ранньому дитинстві починається розвиток передумов для спілкування, зокрема емоційних контактів з іншими дітьми. Взаємодія один з одним здебільшого спрямована на вивчення їх як цікавих об'єктів. Діти спостерігають одне за одним, сприймаючи це як захоплену іграшку. Вони ще не узгоджують свої бажання та не беруть до уваги емоційний стан іншого, тому їхня спільна діяльність швидко припиняється. Це лише створює передумови для майбутнього повноцінного спілкування [1 с.34].

Спілкування один з одним суттєво змінюється після 1,5 років: діти починають проявляти ініціативу, щоб зацікавити однолітків, і стають більш чутливими до їхніх потреб. Близько 2 років формується перша емоційно-практична форма взаємодії. Спілкування проявляється в активній грі, біганні та веселих вигуках, що є природним і невимушеним. Дітей захоплює сам процес гри, а не її результат. Вони вступають в емоційні контакти під час гри з предметами, демонструючи одне одному свої навички. Таке спілкування переважно пов'язане з іграшками і носить епізодичний характер. У процесі гри діти сприймають однолітків як цікавий об'єкт і починають вивчати їхні особливості. З часом це перетворюється на справжню соціальну взаємодію [21 с.47].

Різновікові колективи дітей є найбільш ефективним середовищем для соціального і психічного розвитку, за умови їх свідомого і цілеспрямованого

включення в освітній процес. Саме тому питання соціалізації дітей у різновікових групах знову набуває актуальності і стає важливим для наукових досліджень.

Віковий склад учасників, згідно з думкою дослідників, є ключовою умовою ефективного функціонування різновікових груп. Т. Маркова пропонує забезпечити динамічність різновікових об'єднань шляхом зміни їх вікового складу, що залежить від виду спільної діяльності між старшими та молодшими дошкільниками. Зокрема, на думку вченої, в трудовій діяльності доцільно об'єднувати трирічних дітей з дітьми віком 5-7 років, тоді як у ігровій діяльності краще поєднувати трирічних дітей з п'ятирічними [23 с.48].

Вчені досліджуючи взаємодію між трирічними та чотири-п'ятирічними дітьми, а також між дво-трирічними і шести-семирічними дітьми, дійшли висновку, що малюки у віці 2-3 років почуваються більш комфортно з старшими дітьми, демонструють більшу спокійність, впевненість і зацікавленість [28, с. 27].

Гра впливає на взаємодію між старшими та молодшими дітьми, спільна гра з однією іграшкою допомагає розвивати співчуття і співпереживання, а також формує вміння дітей чекати та поступатися іграшкою. Молодші діти засвоюють правила поведінки старших у грі і вчаться взаємодіяти з товаришами [23 с.62]. Формування дружніх стосунків у іграх між дітьми різного віку, значною мірою залежить від попереднього досвіду спілкування. Старші дошкільники, які не мають досвіду взаємодії з молодшими, у спільних іграх можуть "...в тих випадках, коли менші діти отримують дуже цікаві моменти в грі, знаходити можливість змінити ролі або виконати їх функції" [20 с.78].

Встановлено, що взаємодія та спілкування між дітьми різного віку мають важливе значення та значний вплив на розвиток ряду позитивних особистісних якостей як у молодших, так і в старших дітей. У різновікових групах діти вирішують складні виховні завдання: вони вчаться проявляти увагу до старших, дбати про менших і розвивають комунікативні навички. В процесі такої взаємодії відбувається взаємовиховання та взаємонавчання, в якому обидві групи дітей

отримують нові знання, вміння і навички, закріплюючи та узагальнюючи їх. Старші діти виступають більш досвідченими і вихованими, виконуючи роль наставників, тоді як молодші спостерігають за їхніми вчинками, поведінкою та діяльністю. Усі проблеми, що виникають, стають спільними для дітей [11 с.53-58].

Науковці вважають, що категорія взаємодії є ключовою у формуванні освітнього процесу в різновікових групах дошкільників. Загалом, поняття “взаємодія” відображає універсальну форму руху, що характеризує взаємний вплив об’єктів один на одного. У довідкових матеріалах термін “взаємодія” має два окремих значення: 1) взаємозв’язок між явищами, 2) взаємна підтримка [20 с.110].

З того моменту, як дитина приєднується до групи дітей, її індивідуальний розвиток більше не можна оцінювати та аналізувати без урахування взаємин з іншими членами групи. Саме на основі досвіду спілкування з ровесниками формуються моральні якості особистості, особливо ті, які визначають її ставлення до людей [25 с.55].

Різнорікова група в дошкільному навчальному закладі може слугувати моделлю інтегрованого колективу, де об’єднуються діти різного віку, а отже, з різними розумовими та фізичними вміннями, захопленнями, уміннями та навичками. Спілкування і взаємодія між такими різнорідними дітьми істотно відрізняються від тих, що відбуваються в однорідній групі [27 с.123].

Об’єднання дітей дошкільного віку у різновікові групи сприяє розширенню їх соціальних контактів, надаючи можливість знайти заняття, що задовольняє їхні потреби, а також знайти приємного партнера для спілкування і взаємодії.

У різновікових групах діти отримують значні можливості для самостійного дослідження та виборі своїх рішень у складних ситуаціях, котрі потребують зміни ролей, а також для розвитку більш гнучких відносин між собою. Вони навчаються встановлювати контакти та долати труднощі у спілкуванні. Організація діяльності в таких групах призводить до взаємозбагачення як

молодших, так і старших дітей, при цьому рівень їхньої творчості та самостійності помітно підвищується.

Отже, різновікова група в дошкільному закладі описується як спільнота дітей, які відрізняються за паспортним віком, а також за рівнем фізичного, психічного, соціального та мовленнєвого розвитку, об'єднані спільною системою взаємодії. Спілкування та взаємодія між дітьми різних вікових категорій суттєво відрізняються від тих, що мають місце в однорідних групах.

Створення різновікових груп сприяє розширенню соціальних контактів і дозволяє кожній дитині знайти заняття, що відповідає її потребам, а також знайти партнера для спілкування, співпраці та взаємодії. Групи дітей різного віку створюють можливості для постійної зміни ролей, що сприяє розвитку гнучких стосунків між дітьми. Це, в свою чергу, допомагає їм долати труднощі в спільній діяльності та спілкуванні. У таких умовах діти вчаться адаптуватися до різних ситуацій і знаходити спільну мову один з одним [22 с.234].

Науковці, досліджуючи особливості соціального контакту молодших дошкільників у різних життєвих умовах, виявила певні суперечності, на підставі яких можна зробити висновок, що з трирічного віку можлива педагогічна організація процесу взаємодії дітей. Це може відбуватися під час різних форм співпраці, а її оптимальний розвиток потребує спеціально створених педагогічних ситуацій, спрямованих на засвоєння дітьми різних способів ефективної взаємодії. Один із методів навчання дітей співпраці полягає у вирішенні конфліктів через інсценування “позитивних” і “негативних” сценаріїв взаємодії з подальшим їх обговоренням [41, с. 188].

Належним чином організована спільна діяльність дітей допомагає їм поступово навчатися поваги до однолітків, враховувати їхні інтереси і бажання, а також перейматися не лише власною роботою, але й досягненнями інших та загальним результатом. Під час виконання колективних або групових завдань у дітей часто виникає бажання поділитися своїми ідеями, досвідом та навичками з товаришами. Спільні емоції від успіхів або тимчасових невдач об'єднують дітей навколо спільної мети. Емоційне піднесення сприяє розвитку дружніх взаємин

не тільки під час колективної роботи, а й у повсякденному спілкуванні, допомагаючи вихованню дружби. Однак було б помилково вважати, що лише участь у спільній діяльності автоматично забезпечує розвиток позитивних взаємин або колективістських почуттів [34, с. 165].

Дослідження показало, що взаємодія та спілкування між дітьми різного віку відіграють важливу роль у розвитку багатьох позитивних особистісних якостей як у молодших, так і у старших дітей. У різновікових групах вирішуються найскладніші виховні завдання: діти навчаються бути уважними до старших, турбуватися про молодших, а також розвивають комунікативні навички. В умовах такої взаємодії відбувається процес взаємонавчання та взаємовиховання, коли діти, незалежно від віку, отримують нові знання, уміння та навички, а також зміцнюють і узагальнюють їх. Старші діти виступають наставниками, демонструючи досвід і вихованість, тоді як молодші спостерігають за їхньою поведінкою та діями. Проблеми, що виникають, стають спільними для всієї групи [1 с. 55].

Взаємодія дітей у різновікових групах виконує роль соціального захисту, допомагаючи старшим підтримувати молодших у їхньому житті, а також забезпечуючи захист та підтримку тих дітей, які не можуть виявити себе з різних причин серед своїх однолітків. Це створює умови для емоційного комфорту кожного вихованця, адже кожна дитина має можливість спілкуватися з тими, з ким їй найбільше зручно. Сучасні умови життя акцентують увагу на важливості організації різновікового спілкування та взаємодії.

Узагальнюючи вище викладене можна сказати, що дітей у різновікові групи сприяє розширенню соціальних контактів і створює можливості для кожного знайти діяльність, яка відповідатиме їхнім потребам, а також знайти приємного партнера для спілкування та взаємодії. Такі групи надають дітям багато можливостей для самостійного пошуку і прийняття рішень у складних ситуаціях, які потребують постійної зміни ролей, а також сприяють розвитку гнучких стосунків між дітьми, здатності взаємодіяти з іншими та долати труднощі у спілкуванні. Організація діяльності в різновікових групах веде до взаємного

збагачення знань і досвіду як молодших, так і старших дітей. Рівень творчості та самостійності у таких групах є значно вищим.

Отже, аналіз наукових досліджень дозволив зробити висновок, що взаємодія дітей різного віку є ключовим чинником, який найбільш позитивно впливає на соціальний і психічний розвиток дитини, за умови, що вона буде свідомо і цілеспрямовано інтегрована в педагогічний процес. Таким чином, викладене підкреслює актуальність спеціально організованої різновікової взаємодії серед дошкільників. Правильна організація цього процесу сприяє досягненню завдань всебічного розвитку та соціалізації дітей з різних вікових груп.

Розділ 2. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В ДИТИНСТВІ

2.1 Характеристика процедури та методів дослідження умов соціалізації дитини у змішаних вікових групах

Дослідження рівня соціалізації у різновікових групах проводилось на базі Антонівський ясла-садок № 51 «Колобок».

Емпіричне дослідження соціалізації дітей дошкільного віку у різновікових групах проводилося поетапно:

На першому етапі був здійснений аналіз теоретичних джерел з теми дослідження, а також визначено методологічні підходи та інструментарій дослідження.

У дослідженні взяли участь 15 дітей віком від 3 до 6 років. Серед них було 7 хлопчиків і 8 дівчаток.

На другому етапі було здійснено дослідження соціалізації дітей раннього та дошкільного віку. Емпіричні дані було оброблено за допомогою методів математичної статистики, що дозволило зробити висновки щодо рівня соціалізації дошкільників у різновікових групах.

Соціалізація дітей оптимізувалася шляхом перевірки таких педагогічних умов:

- організація взаємодії дітей у змішаній віковій групі в єдиному соціально-розвивальному середовищі;
- збагачення змісту досвіду спілкування та взаємодії дітей у різновіковому колективі.

Далі розглянемо програму та методику педагогічного супроводу соціалізації дітей у змішаному колективі.

Для реалізації визначеної мети та вирішення завдань експериментального дослідження були застосовані такі діагностичні методики:

1. Методика «Який Я?» (для оцінки рівня самооцінки дитини) за Павелків Р.В., Цигупало О.П. [28 с.170].

Прочитайте дитині 10 позитивних якостей особистості: чемний, добрий, розумний, чесний, охайний, слухняний, уважний, ввічливий, відповідальний, трудолюбивий. Попросіть її визначити, чи притаманні ці якості їй.

Інструкція для дитини: «Послухай перелік позитивних якостей і скажи, чи є вони у тебе». Результати занесіть у таблицю (табл. 1).

Оцінювання відповідей:

«так» – 1 бал,

«ні» – 0 балів,

«не знаю» або «іноді» – 0,5 балів.

Самооцінка дитини визначається як сума балів за всі якості. Максимальна кількість балів – 10.

Висновки щодо рівня самооцінки:

10 балів – дуже високий рівень,

8-9 балів – високий,

4-7 балів – середній,

2-3 бали – низький,

0-1 бал – дуже низький.

Діагностичні матеріали та таблиця для запису відповідей наведені у додатках (Додаток А).

1. Методика «Капітан корабля»

Мета: визначити, чи існує взаємооцінка у дітей під час їх взаємодії з однолітками.

Процедура виконання: У ході індивідуальної бесіди дітям старшого віку показували малюнок корабля та пропонували розташувати дітей групи відповідно до таких запитань: «Якби ти був капітаном цього корабля, кого б ти обрав своїм помічником для подорожі?», «Кого б ти запросив на корабель як гостя?», «Кого б ти ніколи не взяв із собою в плавання?», «Хто залишився б на березі?».

2. Визначення соціальної невпевненості дитини дошкільного віку (Павелків Р.В., Цигипало О.П.) [28 с.180].

Соціально невпевнені діти — це ті, хто не може гармонійно взаємодіяти як з собою, так і з навколишнім світом. Вони мають неадекватну самооцінку і в багатьох ситуаціях бачать нездоланні труднощі, на які реагують по-різному: можуть впадати у відчай, плакати, гніватися на себе та інших або ж тихо страждати, не пускаючи близько до себе. Високий рівень внутрішньої тривоги ускладнює їх адаптацію до дошкільного закладу, що робить цей процес довгим і важким.

Методика розрахована на дорослих. Вихователь проводить оцінювання кожної дитини за діагностичними критеріями, які допомагають визначити рівень соціальної невпевненості.

Діагностичні критерії соціальної невпевненості

1. Уникнення контакту з іншими людьми.
2. Небажання розлучатися з батьками або близькими родичами.
3. Відмова приєднуватися до ігрових груп.
4. Нехіть спілкуватися з друзями.
5. Паніка в складних ситуаціях.
6. Знижена моторна активність (сидить тихо, намагаючись не привертати увагу).
7. Складнощі у вираженні своїх емоцій словами.
8. Мовчазність і скупість у висловлюваннях.
9. Небажання називати своє ім'я.
10. Схильність до плачу.

Оцінювання результатів

Оцінки фіксуються у балах (0, 1 бал) за усіма критеріями. Результати додаються, визначається загальна кількість балів. Максимальний результат — 10 балів.

Висновки про рівень соціальної невпевненості

10 балів — дуже високий

8–9 балів — високий

4–7 балів — середній

2–3 бали — низький

0–1 бал — дуже низький

4. Методика «Вибір в дії» (для вивчення й оцінки міжособистісних стосунків у групі) [28 с.200].

Ця методика є спрощеним дитячим варіантом соціометричної техніки. Під час дослідження кожній дитині видається три предмети (наприклад, м'ячик, фарби, ведмедик; конструктор, книжка, машинка; піжама, скакалка, лялька тощо).

Інструкція дитині: «Ти отримав три предмети. Вибери з групи трьох дітей, яким ти хочеш віддати ці предмети, а інші діти тобі подарують».

Після того, як всі діти роздали предмети, що в них були, підраховується кількість предметів (а значить виборів), одержаних кожною дитиною зокрема. Результати фіксуються у матриці.

Позитивний вибір відмічається знаком «+», взаємний — знаком «+» у кружечку.

Діагностичні матеріали та матриця для запису відповідей наведені у додатках (Додаток А).

Емпіричне дослідження соціалізації дітей дошкільного віку в різновікових групах підтвердило важливість системного підходу до вивчення соціальних взаємодій. У процесі дослідження були проаналізовані теоретичні джерела, визначені методологічні підходи та застосовані спеціалізовані інструменти для оцінки самооцінки і соціальної невпевненості дітей.

Використані методи, такі як «Який Я?», «Капітан корабля», оцінка соціальної невпевненості та «Вибір в дії», дозволили детально проаналізувати стосунки між дітьми і їхнє самоусвідомлення. Результати дослідження вказують на різні рівні соціальної невпевненості серед дітей, що свідчить про необхідність індивідуального підходу для покращення їхніх соціальних навичок.

Отримані дані підкреслюють значущість соціального розвитку в ранньому віці та наголошують на потребі подальшого дослідження і впровадження ефективних педагогічних стратегій у дошкільних закладах. Результати можуть слугувати основою для розробки програм, що сприятимуть соціалізації дітей у змішаних колективах.

2.2 Аналіз результатів констатувальної діагностики

У нашому дослідженні першою ми застосували методику «Який Я?» (для оцінки рівня самооцінки дитини) за Павелків Р.В., Цигипало О.П.

Результат показаний у таблиці 2.1:

Рівень соціалізації	Кількість дітей	Відсоток
Високий	6	40%
Середній	8	53.3%
Низький	3	20%

Методика дослідження соціалізації дітей дошкільного віку у різновікових групах в умовах війни виявилася надзвичайно важливою та актуальною. У ці складні часи, коли багато дітей стикаються зі стресом і емоційним напруженням через військові дії, створення різновікових груп дозволяє забезпечити підтримуюче середовище, яке сприяє їхній психологічній стабільності. Формування різновікових груп дозволяє дітям обмінюватися досвідом, встановлювати емоційні зв'язки та підтримувати одне одного.

Результати дослідження свідчать, що 40% дітей демонструють високий рівень соціалізації, що говорить про їхню здатність адаптуватися до змінюваних умов і підтримувати здорові стосунки з однолітками. Більшість дітей (53,3%) знаходяться на середньому рівні соціалізації, що вказує на потенціал для подальшого розвитку їхніх соціальних навичок. Низький рівень соціалізації (20%) спостерігається у деяких дітей, які потребують особливої уваги та підтримки у цей складний період.

Таким чином, реалізація методики соціалізації дітей у різновікових групах під час війни в Україні може позитивно вплинути на емоційне благополуччя дітей, сприяти розвитку їхніх соціальних навичок та підвищувати рівень психологічної стійкості.

Використовуючи методику «Капітан корабля», ми дослідили міжособистісні стосунки дітей різного віку в групі. Результати показали, що приблизно 40% дітей мають дружні відносини зі своїми ровесниками. Близько 25% дітей відчувають себе улюбленцями групи, або «зірками» серед своїх однолітків. Ще 20% дітей залишаються непоміченими в групі, тоді як 15% відчувають себе ізольованими і не залученими до спільних ігор.

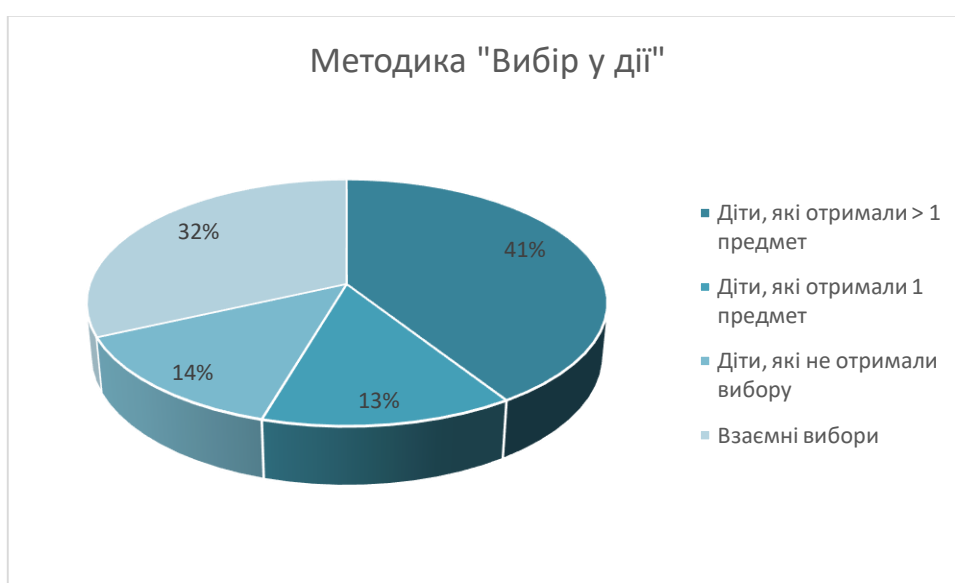
Для визначення соціальної невпевненості дитини дошкільного віку використали методику за Павелків Р.В., Цигипало О.П., котра показала такі результати відображенні у таблиці 2.2:

Рівень соціальної невпевненості	Кількість дітей	Відсоток (%)
Дуже високий (10 балів)	1	6.67%
Високий (8–9 балів)	4	26.67%
Середній (4–7 балів)	6	40%
Низький (2–3 бали)	2	13.33%
Дуже низький (0–1 бал)	2	13.33%

Дослідження соціальної невпевненості дітей дошкільного віку в різновікових групах виявило широкий спектр рівнів адаптації дітей до соціального середовища. Результати показали, що 40% дітей мають середній рівень соціальної невпевненості, що вказує на їхній потенціал для розвитку соціальних навичок. Проте 26,67% дітей належать до групи з високим рівнем невпевненості, що свідчить про їхні труднощі у взаємодії з однолітками.

Ця ситуація є певним сигналом, оскільки 20% дітей мають низький або дуже низький рівень соціальної невпевненості, що підкреслює потребу в додатковій підтримці та увазі з боку вихователів і батьків. Такі діти можуть стикатися з емоційними труднощами, які негативно впливають на їхню адаптацію у дошкільних закладах.

Для вивчення й оцінки міжособистісних стосунків у групі була використана методика «Вибір в дії», за результатами якої ми бачимо такі результати відображенні на діаграммі 2.1:

За результатами дослідження соціальних взаємодій дітей дошкільного віку в різновікових групах виявили ключові аспекти соціалізації. Результати показали, що 60% дітей мають активні дружні стосунки, що свідчить про їхню здатність адаптуватися в складних умовах. Проте 40% дітей виявилися менш інтегрованими, що може призводити до ізоляції.

Взаємні вибори підтвердили, що половина дітей обирала однолітків, що підкреслює розвиток здорових стосунків. Однак 20% дітей залишилися без вибору, що вимагає особливої уваги з боку вихователів.

Дослідження соціалізації дітей дошкільного віку в різновікових групах під час війни в Україні виявило кілька важливих аспектів, що стосуються їхньої адаптації та взаємодії. Результати показали, що 40% дітей демонструють високий рівень соціалізації, що свідчить про їхню здатність підтримувати здорові

стосунки з однолітками та адаптуватися до стресових умов. Проте 53,3% дітей мають середній рівень соціалізації, що вказує на потенційні можливості для подальшого розвитку соціальних навичок.

Водночас 20% дітей виявилися з низьким рівнем соціальної активності, що може призвести до їхньої ізоляції. Аналіз міжособистісних стосунків показав, що 60% дітей мають активні дружні зв'язки, тоді як 40% не отримали вибору, що є сигналом для вихователів.

Методика оцінки соціальної невпевненості підтвердила, що 26,67% дітей мають високий рівень невпевненості, що може ускладнювати їх інтеграцію в групу. Діти, які переживають стрес через війну, можуть стикатися з емоційними труднощами, що негативно впливають на їхню адаптацію.

В умовах війни формування різновікових груп є надзвичайно важливим. Вони забезпечують середовище, де діти можуть поспілкуватися, побавитись разом та відволіктися від страшних реалій життя. Це може стати ключовим фактором у їхній соціалізації [9].

Таким чином, результати дослідження підкреслюють необхідність впровадження програм, що підтримують соціалізацію дітей, а також індивідуального підходу до тих, хто потребує додаткової уваги. Це сприятиме покращенню емоційного клімату в групах і зміцненню міжособистісних стосунків у різновікових групах.

2.3. Психолого-педагогічні засоби соціалізації дітей в різновіковій групі в закладі дошкільної освіти в умовах війни

У дошкільному віці ключовою умовою розвитку особистості та соціалізації дитини є засвоєння правил взаємодії з колективом, оскільки ускладнення дитячої діяльності вимагає врахування прав та інтересів інших дітей. Процес освоєння цих правил відбувається на основі отриманого досвіду під час спілкування.

Як зазначають науковці, соціалізація дітей у різновіковій групі є системним процесом, який можна умовно поділити на три критерії: емоційно- почуттєвий, соціально-комунікативний та рефлексивно-діяльнісний [8, с.70]

Критерії та показники соціалізації дітей у різновікових групах дошкільного закладу:

Емоційно-почуттєвий

- емоційні реакції на різновікове середовище;
- прояви розуміння та пізнання одне одного в різних взаємодіях;
- здатність до співчуття, співпереживання, увага до емоційного стану інших дітей.

Соціально-комунікативний

- активність у мовленні;
- ініціатива у встановленні контактів з іншими дітьми;
- частота і глибина спілкування у різновіковій групі.

Рефлексивно-діяльнісний

- взаємна оцінка партнерів, усвідомлення та прагнення до взаємодії і допомоги;
- самооцінка взаємодії з іншими;
- відповідність форм співпраці та взаємодії у різних умовах.

Дитина, яка регулярно взаємодіє з іншими дітьми, встановлює різноманітні стосунки, отримує перші навички поведінки в колективі, формує рівноправні та взаємноцінні зв'язки, а також здобуває досвід співіснування та співпраці. Саме в середовищі однолітків дитина розвивається як соціальна істота. За словами вчених дошкільна група є раннім етапом соціальної організації людей [31 с.165].

Дослідники підкреслюють, що «формування емоційних рис особистості залежить від соціального оточення та досвіду, який дитина отримує в ранньому віці. Емоції, які дитина виражає і переживає, відіграють важливу роль у процесі

її соціалізації. Наявність позитивних емоцій допомагає дитині успішно здійснювати свій соціальний розвиток» [13, с. 45-99].

Таким чином, соціалізація дітей у різновікових групах дошкільних навчальних закладів тісно пов'язана з внутрішніми стимулами, які базуються на емоціях. Це розуміння дозволяє виділити емоційно-чуттєвий критерій у структурі соціальної взаємодії дітей різного віку, який слугує основою для реалізації інших критеріїв соціалізації.

Емоційний та соціальний розвиток особистості взаємопов'язані і впливають один на одного. Згідно з думкою О. Кононко, емоційна складова особистості досягає своєї завершеності в процесі соціалізації дитини. Емоційні реакції мають тісний зв'язок з діяльністю і її структурними елементами. Вони беруть участь у прийнятті дитиною рішень, подоланні труднощів, пошуку шляхів досягнення мети та в оцінюванні власних і чужих успіхів [17, с. 88-99].

У дослідженнях вчених було виявлено, що високий рівень емоційного розвитку у дітей дошкільного віку позитивно співвідноситься з високим рівнем інтелекту та лідерською позицією дитини в різновіковому колективі. Емоції відіграють важливу роль у формуванні характеру взаємодії з однолітками, полегшуючи не лише процес інтеграції дитини в суспільство, а й сприяючи усвідомленню себе, своїх стосунків з оточуючими та вираженню взаєморозуміння і взаємопізнання у різноманітних ситуаціях спілкування [18, с. 176].

Важливу роль у формуванні міжособистісних стосунків у дітей відіграють дошкільні установи. Однією з основних задач, що постають перед спеціалістами, є виховання гуманного ставлення до людей і розвиток комунікативних навичок.

У процесі взаємодії з різновіковим колективом та участі у спільних видах діяльності, у дитини формується емоційна спрямованість на інших дітей. Водночас розвиваються соціально значущі якості, такі як співчутливість, уважність, прояви взаєморозуміння та взаємопізнання. Дитина не лише засвоює окремі навички, як-от здатність розуміти інших, виражати симпатію та співчуття, бути товариською, але й формує цілісне емоційне ставлення, спрямоване на

сприйняття емоційних реакцій інших дітей. Це сприяє проникненню у внутрішній світ ровесників і створює особистісний зв'язок із ними [26, с. 15]

У своїх дослідженнях науковці також акцентували увагу на тому, що спільна взаємодія дітей різного віку є важливим чинником розвитку мовлення у молодших дошкільників. Всі взаємодії дитини з навколишнім світом відбуваються через спілкування, і форми цього спілкування змінюються з віком. До досягнення семи років дитина проходить через чотири основні форми спілкування з дорослими: ситуативно-ділову, ситуативно-пізнавальну та ситуативно-особистісну [32, с. 113]

Спільна діяльність дітей має значний потенціал, оскільки в її рамках відбувається взаємний вплив дітей різного віку, допомога один одному та навчання молодших старшими. Вікова різниця у взаємодії дітей є особливо важливою, оскільки дозволяє педагогу використовувати її як інструмент для взаємонавчання, яке може бути навіть ефективнішим за безпосередній педагогічний вплив. У різновікових групах створюються умови для сприятливого спілкування молодших вихованців зі старшими. В таких групах дитина спочатку два роки є молодшою, а потім два роки – старшою [11, с. 53-58].

Згідно з висновками вчених, взаємодія, як організація спільної діяльності людей, допомагає зрозуміти зміст їхніх конкретних дій. Інтерактивний аспект взаємодії передбачає обмін не лише знаннями та ідеями, але й діями, які сприяють партнерам в успішному виконанні спільної діяльності. Взаємодія також забезпечує обмін інформацією і створення різноманітних форм співпраці серед дошкільників.

Діти старшого дошкільного віку сприймають своїх товаришів як партнерів, що розвиває їхню здатність оцінювати себе з позиції інших, тобто взаємооцінювати одне одного. Вони ставлять більш високі вимоги до своїх однолітків, об'єктивно оцінюючи їх діяльність у порівнянні із собою. Діти виявляють помилки у роботі інших, але часто не помічають аналогічних недоліків у своїй власній діяльності. Оцінюючи своїх друзів, дошкільники зосереджуються на тих видах діяльності, які впливають на їхню взаємодію: у

іграх, комунікації та різних формах співпраці. У старших дітей у різновікових групах виникають складні та різноманітні стосунки з молодшими дітьми, які значно впливають на формування їхніх взаємооцінок.

Соціальний статус дошкільника у різновіковій групі є динамічним, оскільки дитина може одночасно бути старшою та молодшою серед своїх однолітків. Це важливо для формування соціальних навичок, таких як вміння радитися і отримувати допомогу від старших, а також надавати підтримку меншим. У такій групі діти не відчують необхідності постійно порівнювати себе з іншими, щоб "бути рівними", що, за неналежного педагогічного керівництва, може призвести до штучного урівнювання. Я зрозуміла, що виховання дітей у різновікових групах створює сприятливі умови для набуття досвіду взаємодії, розуміння одне одного, а також вміння спільно грати, вчитися та працювати.

Виховання в різновіковій групі вимагає значного такту і майстерності, а також знання специфіки роботи з дітьми різного віку. Важливо вміти поєднувати програмові вимоги з індивідуальними особливостями вихованців, а також розуміти і враховувати потреби кожної дитини та групи в цілому. Якість навчання і виховання може бути забезпечена лише шляхом максимальної адаптації до умов, у яких перебувають діти. Це питання викликає інтерес у педагогів та батьків [15 с.18-19].

Сучасні науковці та практики стверджують, що питання індивідуалізації виховання найкраще вирішується в різновікових групах. Кількість таких груп зростає, адже вони виникають внаслідок демографічних та соціально-політичних викликів в Україні.

Роботу з дітьми доцільно проводити в двох основних напрямках: освітньому та поведінковому. У освітньому напрямку важливо навчити дітей розуміти, що означає шанувати одне одного та які переваги мають партнерські взаємини, організовуючи бесіди на теми «Я і мій друг» та «Що означає поважати людей». У поведінковому напрямку слід навчати дітей практично вибудовувати стосунки з однолітками, а також з молодшими чи старшими дітьми. Наприклад, під час ранкової зустрічі можна щоденно проводити тренінги, які сприятимуть добрим

взаєминам, вживаючи фрази на кшталт: «Доброго ранку», «Я радий тебе бачити», «Ти сьогодні надзвичайно красива».

Вихователь використовує ігрові методи та створює ігрові ситуації, які заохочують дітей до спільних дій, наприклад, до малювання кольорових автомобілів для веселої дороги. Коли у дітей з'являється інтерес до завдання, вихователь розподіляє їх у пари, поєднуючи старшого з молодшим, і навчає їх створювати один малюнок разом, формуючи пари на основі симпатій. Під час заняття вихователь також враховує різні матеріали для кожної вікової групи: конструювання з паперу проводиться тільки з старшою групою, молодшій це не пропонується, а середній групі дають ножиці. Вихователь зосереджується на новому матеріалі для однієї групи, в той час як інші діти працюють самостійно з вже відомими матеріалами, що дозволяє їм діяти без допомоги вихователя [14 с.57].

Старші діти передають молодшим досвід міжособистісних взаємин, знання про норми і правила поведінки, а також валеологічні навички. У спільній взаємодії між вихованцями в різновіковій групі відбувається і розумовий розвиток. Саме старші діти стають зразком для молодших, навчаючи їх основам поведінки та допомагаючи вихователям прищеплювати молодшим гігієнічні навички.

В таких групах активно реалізуються принципи наслідування, взаємонавчання та взаємозбагачення дітей різного віку. Старші діти стають зразком поведінки для молодших, демонструючи, як гратися, навчатися, спілкуватися та реагувати в різних ситуаціях. Натомість молодші діти дозволяють старшим відчувати себе дорослими, компетентними і відповідальними.

Проаналізувавши вище викладене, ми дійшли висновку, що у різновікових групах закладів дошкільної освіти соціалізація дітей є ключовим процесом, що ґрунтується на взаємодії та обміні досвідом між старшими та молодшими вихованцями. Такий підхід сприяє розвитку соціальних навичок, емоційної чутливості та комунікативних умінь. Старші діти виступають зразками для

молодших, навчаючи їх нормам поведінки та допомагаючи розвивати важливі якості, такі як співчуття та увага до інших. Під час спільних діяльностей діти не лише засвоюють нові знання, а й формують цінні міжособистісні стосунки.

Серед основних аспектів соціалізації виділяються емоційно-почуттєвий, соціально-комунікативний та рефлексивно-діяльнісний критерії, які взаємопов'язані і впливають одне на одного. У різновікових групах діти отримують досвід спільного навчання та співіснування, що є важливим для їх подальшого розвитку. Вихователі, орієнтуючись на індивідуальні потреби дітей та адаптуючи освітні програми, можуть створити комфортне середовище для всебічного розвитку особистості. Таким чином, різновікові групи не лише забезпечують індивідуалізоване виховання, а й сприяють формуванню стійких соціальних зв'язків, що є важливими для майбутнього соціального розвитку дітей.

Висновок

Здійснивши теоретичний аналіз наукової літератури та врахувавши результати власного експериментального дослідження, були сформульовані наступні висновки:

1. Дитинство є критично важливим етапом у розвитку особистості, який триває від народження до початку навчання в школі. У цей період відбувається інтенсивне формування психічних, фізичних та соціальних навичок, що закладають основу для майбутнього розвитку. Розвиток дитини в значній мірі залежить від взаємодії з дорослими та соціальним оточенням, які відіграють ключову роль у процесі соціалізації. Важливо, що цей період характеризується значною пластичністю психіки, що дозволяє дітям швидко навчатися, але водночас робить їх вразливими до зовнішніх впливів. Успішне соціальне становлення дітей залежить від створення підтримуючого середовища, яке сприяє формуванню позитивних емоційних зв'язків і розвитку базових життєвих навичок. Таким чином, дитинство можна розглядати як підготовку до дорослого життя, що визначає подальшу соціальну адаптацію та особистісний розвиток.

2. Соціальна ситуація розвитку є важливим критерієм вікової періодизації, визначаючи спосіб взаємодії дитини з дорослими та однолітками. Вона включає зовнішні умови, такі як соціальне середовище, і внутрішні умови формування особистості. У ранньому дитинстві взаємодія з дорослими є ключовою, сприяючи розвитку самостійності через спільну діяльність. У дошкільному віці діти починають розвивати стосунки з однолітками, що ускладнює і розширює їхню соціальну ситуацію. Основною формою діяльності стає сюжетно-рольова гра, яка допомагає дітям освоювати соціальну реальність і реалізовувати свої бажання. Отже, соціальна ситуація розвитку відображає взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов, через які діти набувають необхідних для життя в суспільстві якостей.

3. Різновікові групи в дошкільних закладах є ефективним середовищем для соціального і психічного розвитку дітей, оскільки сприяють розширенню соціальних контактів та формують позитивні особистісні якості. У таких групах діти навчаються співпрацювати, проявляти увагу до старших і дбати про молодших, що веде до взаємонавчання та взаємовпливу. Важливо, щоб організація цього процесу була свідомою та цілеспрямованою, оскільки саме це забезпечує максимальну користь від взаємодії різновікових дітей. Таким чином, спеціально організована різновікова взаємодія є ключовим чинником, що позитивно впливає на всебічний розвиток і соціалізацію дітей.

Об'єднання дітей у різновікові групи сприяє розширенню соціальних контактів та надає кожній дитині можливість знайти діяльність, яка задовольняє її потреби, а також знайти приємного партнера для спілкування і взаємодії. Різновікові групи створюють умови для самостійного пошуку, ухвалення рішень у складних ситуаціях, що вимагають зміни ролей, а також сприяють більш гнучким відносинам між дітьми, розвитку навичок взаємодії з іншими і здатності подолати труднощі в спільній діяльності.

3. Дослідження соціалізації дітей дошкільного віку у різновікових групах під час війни в Україні показало, що 40% дітей мають високий рівень соціалізації, 53,3% — середній, а 20% — низький, що може призвести до ізоляції. Водночас 26,67% дітей виявили високий рівень соціальної невпевненості, що свідчить про труднощі у взаємодії з однолітками. 60% дітей мають активні дружні стосунки, проте 40% не отримали вибору. Формування різновікових груп є важливим для створення підтримуючого середовища, що сприяє соціалізації. Необхідно впроваджувати програми, які допоможуть розвитку соціальних навичок та забезпечать індивідуальну підтримку для дітей, які цього потребують.

4. У різновікових групах дошкільних закладів соціалізація дітей є важливим процесом, що ґрунтується на взаємодії та обміні досвідом між старшими та молодшими вихованцями. Цей підхід сприяє розвитку соціальних навичок, емоційної чутливості та комунікативних умінь. Старші діти виступають зразками для молодших, допомагаючи їм засвоювати норми поведінки і

формувати цінні міжособистісні стосунки. Основними аспектами соціалізації є емоційно-почуттєвий, соціально-комунікативний та рефлексивно-діяльнiсний критерії, які взаємопов'язані й впливають один на одного. Вихователі, адаптуючи програми під індивідуальні потреби дітей, створюють комфортне середовище для їхнього всебічного розвитку, що забезпечує індивідуалізоване виховання та формування стійких соціальних зв'язків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атемасова О.А. Проблема розвитку і корекції емоційної сфери дошкільників / О.А. Атемасова. – Х.: Ранок, 2010. – 176с.
2. Бургін Д., Анагностопулос Д. Правління та Відділ політики ESCAP та ін. Вплив війни та вимушеного переміщення на психічне здоров'я дітей – багаторівневі підходи, орієнтовані на потреби та з урахуванням травми. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00787-022-01974-z>
3. Веленко А.Г. Як зрозуміти дитину: нотатки психолога / А.Г. Веленко. – К.: Шкільний світ, 2011. – 104с.
4. Василевська О.І. Психічне здоров'я особистості. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4937/VAsylevska.pdf>
5. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін. вид. 2-ге. доповн. К. : Каравела, 2008. 399 с.
6. Вікова психологія / О.П. Сергеєнкова, О.А. Столярчук, О.П. Коханова, О.В. Пасєка К. : «Центр учбової літератури», 2012. 376 с.
7. Вікові особливості психічного розвитку дітей дошкільного віку. URL: <https://vseosvita.ua/library/vikovi-osoblivosti-psihicnogo-rozvitku-ditej-doskilnogo-viku-zgidno-iz-novou-redakcieu-osvitnoi-programi-dla-ditej-vid-2-do-7-ditina-427153.html>
8. Вчимо дітей спілкуватися. Упоряд. Л.Шелестова, Н. Чиренко, Н. Чернякова. – К.: Шкільний світ, 2011. – 128с.
9. Греса Н.В. Психологічна допомога дітям під час війни. Особистість, суспільство, війна. Харків, 2022. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/13741/Psykholohichna%20dopomoha%20ditiam%20_Hresa_2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y
10. Гресь А. 100 батьківських «чому». Відповідає психолог. Х.: Основа, 2008. 208с.

11. Диновська Н. А. Організація педагогічного процесу у різновіковій групі малокомплектного сільського дитсадка / Н. А. Диновська // Постметодика. – 2009. – № 1. – С. 53–58.
12. Дуткевич Т.В. Дитяча корекційно-розвивальна психологія : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2017. 304с.
13. Емоційний розвиток дитини / Упоряд. С.Д. Максименко. – К.: Мікрос-СВС, 2003. – 112с. К.: Грайлик, 1999. – 137с.
14. Карпенко Н.В. Діагностика психічного розвитку дітей в роботі педагога (вчителя, вихователя) / Н.В. Карпенко. – К.: Каравела, 2008. – 192с.
15. Карпенко Н.В. Страх: позитивна і негативна роль у розвитку дітей / Н.В. Карпенко // Дошкільне виховання. – 1997. – №12. – С. 18-19.
16. Колісніченко М. Сутність здоров'я та його роль у становленні особистості дитини дошкільного віку. Київ. URL: <https://ird.npu.edu.ua/files/kolesnichenko.pdf>
17. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві): навч. посіб. для вищ. навч. закладів / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 255 с.
18. Костриця Л.М. Дитина в кризовому соціумі. – К. : Шкільний світ, 2016. – 136с.
19. Кравченко Т. В. Теоретико-методичні засади соціалізації дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Т. В. Кравченко. – К., 2010. – 40 с.
20. Крамченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: старший вік. – Х.: Ранок, 2013. – 192с.
21. Крамченкова В.О. Психодіагностика розвитку дошкільників: ранній та молодший вік. Х.: Вид-во «Ранок», 2013.- 160 с.
22. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини / В.У. Кузьменко. – К.: НПУ, 2005. – 354с.

- 23.Кутішенко В.П. Вікова та педагогічна психологія (курс лекцій): Навч. посібник / В.П. Кутішенко. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 128с.
- 24.Лемак М. В., Петрище В.Ю. Психологу для роботи: діагностичні методики. – Ужгород: Видавництво А. Гаркуші, 2012. – 616 с. URL: https://wp.nmc-pto.rv.ua/DOK/MZPsSl/Psyhologu_dla_roboty.pdf
- 25.Мамайчук І.І. Діти з розладами поведінки: психологічна допомога / І.І. Мамайчук. – К.: Редакції загально педагогічних газет, 2012. – 120с.
- 26.Марінушкіна О.Є. Поради практичного психолога / О.Є. Марінушкіна, Ю.О. Замазій. – Х.: Основа, 2008. – 236с.
- 27.Панок В.Г. Практична психологія. Теоретико-методологічні засади розвитку: монографія. – Чернівці: Технодрук, 2010. – 486 с.
- 28.Павелків Р.В., Цигипало О.П. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу: навч. посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 296с.
- 29.Піроженко Т.О., Кулачківська С.Є. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника: методичний посібник. – К.: Світич, 2003. – 40с.
- 30.Павелків Р.В. Вікова психологія: підручник. – Київ: Кондор, 2015. – 469 с.
- 31.Психологічне здоров'я дошкільника / Уклад. Т.І. Прищепа. – Х.: Основа, 2010. – 239с.
- 32.Рогальська І.П. Теоретико-методичні засади соціалізації особистості у дошкільному дитинстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / І.П. Рогальська. – Луганськ, 2009. – 43 с.
- 33.Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія: навч. посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 360с.
- 34.Яременко Л.А. Розвиток креативної особистості у позашкільних навчальних закладах: дис. . канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.А. Яременко; НПУ ім. М.П. Драгоманова.

ДОДАТКИ

Додаток А

1. Методика «який Я?» (для визначення рівня самооцінки дитини)

Зачитати 10 різних позитивних якостей особистості: чемний, добрий, розумний, чесний, охайний, слухняний, уважний, ввічливий, відповідальний, трудолюбивий і виявити наявність їх у дитини.

Інструкція дитині: «Послухай назви позитивних якостей і оціни, чи є вони у тебе». Результати зафіксувати у таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

№ п/п	Особистісні якості	Прізвище, ім'я дитини	Оцінки			
			так	ні	іноді	не знаю
	чемний					
	добрий					
	розумний					
	чесний					
	охайний					
	слухняний					
	уважний					
	ввічливий					
	активний					
	здібний					

Оцінювання результатів

Відповіді типу «так» оцінюються в 1 бал, відповіді типу «ні» оцінюються в 0 балів. Відповіді типу «не знаю» і відповіді типу «іноді» оцінюються в 0,5 балів. Самооцінка дитини визначається загальною сумою балів, які дитина набрала за всіма особистісними якостями.

Максимальний результат — 10 балів.

Висновки про рівень самооцінки

10 балів — дуже високий

8–9 балів — високий

4–7 балів — середній

2–3 бали — низький

0–1 бал — дуже низький

2. Методика «Вибір в дії» (для вивчення й оцінки міжособистісних стосунків у групі)

Дана методика є спрощеним дитячим варіантом соціометричної методики. Для проведення процедури дослідження кожній дитині роздається по три предмети.

Інструкція дитині: «Ти отримав три предмети. Вибери з групи трьох дітей, яким ти хочеш віддати ці предмети, а інші діти тобі подарують».

Після того, як всі діти роздали предмети, що в них були, підраховується кількість предметів (а значить виборів), одержаних кожною дитиною зокрема. Результати фіксуються у матриці (табл. 1).

Позитивний вибір відмічається знаком «+», взаємний — знаком «+» у кружечку.

Таблиця 1

Матриця

№ п/п	Прізвище та ім'я	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1.																		
2.																		
3.																		
4.																		
5.																		
6.																		
7.																		
8.																		
9.																		
10.																		
11.																		
12.																		
13.																		
14.																		
15.																		
16.																		
17.																		
	Кількість виборів																	
	Взаємних виборів																	

Соціометричний статус дитини в групі визначається за допомогою формули:

$$C = \frac{K \times 100\%}{P - 1},$$

де С — статус дитини в групі, у системі взаємин з однолітками;

К — кількість предметів, одержаних дитиною від товаришів по групі;

П — кількість дітей в групі.

Основним для висновку про статус дитини служать кількісні дані, тобто показник С. Одержані результати зафіксувати (табл. 2).

Таблиця 2

№ п/п	Прізвище, ім'я дитини	Кількість виборів	Статус у групі (%)	Рівень статусу	Місце у системі взаємин	Примітка

Оцінювання результатів

10 виборів — показник С рівний 100 %, дитина обожнювана.

8–9 виборів — показник С в діапазоні від 80 % до 99 %, дитина-лідер.

6–7 виборів — показник С в діапазоні від 60 % до 79 %, дитина популярна.

4–5 виборів — показник С в діапазоні від 40 % до 59 %, менш популярна.

2–3 вибори — показник С в діапазоні від 20 % до 39 %, дитина непопулярна.

0–1 вибір — показник С в діапазоні від 0 % до 19 %, дитина ізольована.

Висновки про статус дитини в групі

10 виборів — дуже високий

8–9 виборів — високий

4–7 виборів — середній

2–3 вибори — низький

0–1 вибір — дуже низький